Пише: Слободан Дурмановић
понедељак, 09 јун 2008 22:06

Требало је, изгледа, да се на једном скупу само појаве хрватски председник Стјепан Месић и било ко из Републике Српске, па да се посвуда разлети сва она политичка прашина коју под тепих протеклих година пажљиво гурају стране дипломате и политичари из Хрватске и БиХ: неко из добре намере да направи озбиљнији помак у добросуседској сарадњи, неко у лошој намери не би ли витални проблеми између две земље остали нерешени још дуго времена.

На Скупштини Српског националног вијећа у Хрватској(СНВ), одржаној 31. маја у Загребу, поред Месића се нашао и премијер РС Милорад Додик. Није, изгледа, било лако ни Месићу, ни Додику на се појаве на том скупу, а поготово није било лако Милораду Пуповцу да одржи један српски грађански скуп само дан након што се на концерту Марка Перковића Томпсона у центру Загреба могло чути и хорско извикивање пароле «Убиј, убиј Србина !», те скандирање хрватском генералу Мирку Норцу - који је дан пре осуђен у Жупанијском суду у Загребу на седам година затвора због злочина над Србима у Медачком џепу, док је његов надређени у тој истој операцији генерал Рахим Адеми ослобођен. А још неки дан пре догодио се «скандал» на скупу земаља чланица Јадранско-јонске иницијативе - опет у Загребу - пошто је шеф дипломатије Србије Вук Јеремић поменуо, на опште згражавање домаћина, како је над Србима у «Олуји» почињено етничко чишћење. И - све то на почетку процеса у Међународном суду правде по тужби Хрватске против Србије за геноцид.

Пуно је, дакле, историје тих дана походило главни град Хрватске: пуно историје тешке за Србе и непријатне за Хрватску и пуно томпсоновске носталгије за «добрим» старим временима, временима у којима су Срби изгубили конститутивност, а њихова насеља претворена у пустош. Слушајући причу о «добрим» новим временима у којој је Милорад Пуповац набрајао све тешкоће с којима се малобројна српска заједница у Хрватској данас сусреће, Додик је понудио своју помоћ сународницима - иако су му могућности знатно лимитиране - а није се устезао ни да каже да су Срби пропатили и у Хрватској, Словенији и у БиХ, изражавајући наду да се то више никада неће десити. Изгледа да је, више успут, премијер РС мало «жацнуо» Месића и помињањем Југославије. Мора да је било мало и тога: један стари виђени Марковићев реформиста на трен је зажалио због распада Југославије, па се још и јавно понадао да ће се Југославија «обновити у Европској унији» - пред једним још старијим и виђенијим Туђмановим ХДЗ-овцем који се

одувек јавно дичио својим доприносом у распаду те исте Југославије.

Реторички рат и мир

Ко је иоле озбиљно пратио извештавање медија, могао је да примети да су се све друге изјаве Месића и Додика појавиле на маргини Скупштине СНВ-а, дакле: нису изречене са говорнице у дворани «Лисински». И, притом, и Месић и Додик углавном су поновили своје ставове које су и раније изрицали, само у другим приликама. Но, то је било довољно да се и у Хрватској - а поготово у БиХ - отвори оштра полемика о тешкој ратној прошлости и неизвесној политичкој будућности.

Дакле, председнику Хрватске Стјепану Месићу засметало је што Додик на Скупштини СНВ-а није поменуо да долази из БиХ, већ што је рекао само да је премијер РС. «Очекујем од Београда да БиХ Србима јасно каже да им је домовина БиХ, главни град Сарајево и да онде треба да креирају своју политику. Кад год Београд буде слао такве поруке, неће бити политичких илузиониста који кажу, а то наводно тврди Милорад Додик, да је константа РС - које није било до овог рата и настала је на етничком чишћењу - а да БиХ - која је увек постојала - може бити, али не мора», изјавио је Месић након скупа СНВ-а (1).

Додик је ту изјаву чуо из медија пошто се вратио у Бањалуку, па жестоко узвратио.»Месић је председник Хрватске и не би требало да брине о спољној политици Београда према Србима у БиХ, нити да се бави РС на начин на који се бави(...) Изјавом да је РС настала на етничком чишћењу Месић покушава замазати очи домаћој и светској јавности, којој је добро познато да је Хрватска настала на највећем етничком чишћењу почињеном након Другог светског рата», изјавио је Додик. Поручио је још и да ће «Месић имати право другима држати лекције кад Хрватска врати сва права свим Србима који су обесправљени у Хрватској и кад процесуира све одговорне за ратне злочине почињене над Србима». «Дотад му је боље да ћути», рекао је Додик новинарима у Бањалуци (2).

Онда је опет уследила Месићева изјава. » Додик не може доћи у страну земљу у којој ће рећи да шеф те државе треба шутјети и не може доћи у Хрватску и рећи Србима који су незадовољни и који не могу остварити своја права - да дођу у ентитет РС ! Он је могао овде рећи нешто друго - шта он предузима да се Хрвати и Бошњаци врате у РС», рекао је председник Хрватске (3).

Премијер РС је, међутим, одговорио како нема разлога да се правда, ценећи да «Месић не може навијачки, како је то почео 1990. године разбијајући Југославију, да поново држи придике о понашању Срба или РС, коју оспорава». « Не тврдим да у РС није било етничког чишћења, али сматрам да председник Хрватске нема право да о томе прича. Само у РС данас има око 50 000 људи из Хрватске који су отишли добровољно или су протерани и не желе да се врате, док их је у Србији далеко више», изјавио је Додик, напомињући да ће своје ставове и убудуће «понављати као папагај» (4).

У овом краткотрајном реторичком рату остао је, нажалост, готово без помена један важан проблем за РС, можда зато што су и медији у РС готово већ огуглали на ту причу, док политичари у Федерацији БиХ и у Хрватској не показују ни најмању намеру да покушају да га реше: реч је о невероватном регионалном примеру двоструких аршина према имовини избеглица/прогнаника из РС и Хрватске. Док је, рецимо, под притиском странаца сва имовина у БиХ враћена предратним власницима, па чак у огромном броју и станарска права предратним корисницима, у Хрватској се и даље потпуно неморално толеришу тзв. двоструки власници имовине. Елем, постоји више од пет хиљада породица избеглих Срба из Хрватске које су на почетку или током рата замениле имовину са Хрватима избеглим с простора РС, али којима имовина - дакле, не станарска права, већ њихова имовина 1/1 - у Хрватској није враћена, док су, судским одлукама у РС, били принуђени да напусте имовину коју су заменили са избеглим Хрватима.

Ову неправду нико озбиљан не негира, али ретко ко покушава да је исправи: чак ни из ОЕБС-а нема озбиљних критика на рачун Хрватске због такве праксе, а ни бошњачки политичари у институцијама БиХ нису заинтересовани да помогну оштећеним избеглим Србима, иако је, у међувремену, велики број њих, поред Хрватског, добио и држављанство БиХ !? А потребно је само мало добре воље, односно да се направи међудржавни споразум између БиХ и Хрватске према којем би судови у Хрватској могли да третирају ништавним уговоре о замени на исти начин као што их третирају судови у РС: тако би сви повратили своју имовину, односно могли би је заменити према успостављеном међудржавном споразуму. За то се, већ годинама, залажу једино власти РС, а чак се ни председник Хрватске, упркос свом «моралном угледу» није озбиљно заинтересовао за решење овог проблема. Шта више, дошло је до гротескне ситуације: испало је да су српски политичари у РС повукли неправедан потез према сопственим сународницима, у намери да испоштују права свих својих грађана, док су хрватски политичари у Загребу одлучили да поштују права само својих сународника, занемарујући права сопствених држављана само зато што су они друге, српске националности.

То је можда један од кључних разлога зашто се Месићево политичко «моралисање»

може сматрати лицемерним, па чак и када је реч о повратку избеглих Хрвата у РС. Тим пре што напоре власти у РС у последњих неколико година да помогну обнову порушених хрватских кућа и католичких богомоља у Посавини више од Месића цене хрватски политичари у БиХ, посебно ХДЗ-ов потпредседник РС Давор Чордаш. Ни Чордаш у неколико наврата није прећутао чињеницу да су великом броју избеглих Хрвата из Босанске Посавине власти у Хрватској помогле да се тамо скуће и да почну нови живот и да данас, просто, већину тих људи бољи услови живота опредељују да наставе да живе у Хрватској.

Наравно, није о томе ћутао ни Месић, не заобилазећи да напомене да је реч о последици «планиране политике хуманог пресељења». Дакако да би се о томе имало шта рећи, али врло је тешко тврдити да Месић поседује морални кредибилитет да суди о «хуманом пресељењу», пошто се у обзир узме чињеница о одузимању конститутивности Србима у Хрватској 1990. године - у чему је Месић активно суделовао. Наравно, Месић је, након разлаза са Туђманом, у више наврата исказивао неку врсту кајања због учешћа у Туђмановој политици - посебно оној у БиХ - па се, следом тога, не могу обезвредити његови гестови разумевања за српске послератне муке и невоље у Хрватској, тим пре што у хрватској политици такви гестови представљају изузетке, а не правило. Али, користити такве гестове како би се много упорније и доследније оспоравало да су Срби у Хрватској етнички очишћени и, притом, држати моралне придике РС, а неретко и Србији - што је у Месићевом случају прешло у склоност - може најпре упућивати да је реч о помањкању моралног кредибилитета.

Истина, није Месић ни први, а ни једини политичар на простору бивше Југославије који на мање - више сличан начин покушавају да, уз помоћ бриселског сапуна, сперу тамне мрље у сопственој политичкој биографији, али је, свакако, најпознатији у тој групи политичких покајника.

Но, ако се сложимо да је основни задатак изабраних политичара да се што више потруде да допринесу решавању актуелних проблема - а да ратне неправде у прошлости оставе судовима, па и историчарима - онда је, рецимо, Месићев допринос скромнији чак и од доприноса хрватског премијера Иве Санадера, политичара који се никада није одрекао Туђманове политике, напротив.

Тај некадашњи заменик Туђмановог шефа дипломатије Мате Гранића данас је прагматични политичар који се, под променљивим притиском из Брисела, труди да реши понешто од нагомиланих проблема у дејтонском троуглу, избегавајући и да изазива и да улази у полемике о ратној прошлости. «Истина је једна, а то је - да је Хрватска била

нападнута, да је Хрватска била жртва агресије и да је победила у том наметнутом рату. Ми рат нисмо хтели, ми смо хтели своју слободу и независност и да је било другачије, да је било памети - пре свега код великосрпских идеолога, онда не би дошло до тога, него бисмо учинили оно што су учиниле Чешка и Словачка. Међутим, нажалост прошли смо тај тежак пут и данас нико неће мењати истину о Домовинском рату», изјавио је Санадер (5) .
С истом дозом озбиљности додао је и да «Додиковим изјавама не треба давати сувише позорности» и - на томе се завршило.

Са оваквим ставом, Санадер, заправо, шаље политичку поруку да не жели ни са киме да полемише о ратној прошлости и неправдама нанесеним Србима у Хрватској, шта више он се и раније трудио да избегне ситуације у којима је ратна прошлост била предмет полемике, не само у Хрватској већ и у БиХ. Тек под снажним утицајем Брисела, а користећи политичку моћ која превазилази Месићеву, Санадер привлачи себи не само Србе, већ и остале националне мањине, трудећи се уједно да поправи и односе са суседима решавањем ситних проблема. Истовремено, труди се да не диже велику буку у ситуацијама када допринесе да се ти односи покваре, као приликом хрватског признања сецесије Космета. Но, кад чини и једно и друго, изгледа да то чини са далеко више сензибилитета него Месић, па тако, на пример, чак и Војислав Коштуница - када говори о Санадеру - зна да у први план истакне солидну сарадњу коју је имао с њим као премијер Србије. Или, рецимо, чак и када се Санадер видно умеша у хрватску политичку сцену у БиХ, у Сарајеву готово уопште не наилази на критике.

Ни власти РС - упркос томе што са Санадером не успевају да договоре укидање дикриминаторског односа према избеглим Срба у РС - немају лоше речи за премијера Хрватске. Прагматични - какве их је, што би се рекло, бог дао - и једни и други се, заправо, труде да извуку какву-такву корист: РС је за власти у Загребу мало, али врло пожељно тржиште, а за власти у Бањалуци Хрватска је земља из које треба очекивати мале, али поуздане инвестиције. Тако је - након великог броја хрватских фирми, можда чак већег и од фирми из Србије - пре две седмице у Бањалуку стигла и водећа хрватска осигуравајућа кућа «Кроација осигурање», и то уз помоћ Мате Гранића, као консултанта те фирме. А 21. јуна ће у Бањалуку стићи и Иво Санадер, истина на позив бањалучког бискупа Фрање Комарице, који је, вреди напоменути, Милорада Додика у неколико последњих наврата похвалио због помоћи католицима у РС. Наравно, не треба сумњати да ће се том приликом срести и Додик и Санадер како би покушали још једном да укрсте економске интересе, а можда чак и политичке интересе Срба у РС и Хрвата у Федерацији БиХ.

Елем, последњи у низу покушаја Иве Санадера да помири две фракције ХДЗ-а у БиХ, на заједничком, тројном састанку вођа сва три ХДЗ-а у Загребу, изгледа да доноси помаке

у правцу приближавања «сестринских» испостава Санадерове партије у БиХ, ако је судти по изјавама судионика. Тај састанак ни изблиза није узбудио бошњачке политичаре у Сарајеву - као Додикове изјаве - иако је од раније познато да се веома слични предлози два ХДЗ-а у БиХ о уставном преуређењу земље суштински разликују од бошњачких политичких предлога: Хрвати заговарају «функционалну БиХ», али и поштовање етничког критеријума при формирању федералних јединица и останак већег дела надлежности под окриљем тих јединица.

По(р)уке из Широког Бријега

Шта више, бошњачки политичари се ни најмање нису узбудили што је, истог оног дана када је у Загребу одржан скуп СНВ-а, у херцеговачкој варошици Широки Бријег одржана свечаност - у присуству старих и нових ХДЗ-оваца - на којој је откривен споменик хрватском ратном министру Гојку Шушку, омиљеном Туђмановом министру и једном од најомиљенијих сународника херцеговачких Хрвата, како смо могли видети и чути и од присутних грађана и од министара и доминистара из обе фракције ХДЗ-а у БиХ. Био је најављен долазак и Иве Санадера, али се он « у задњи час испричао због обавеза». Дакако, међу присутнима се нико није либио - напротив - што је дошао на ода почаст Гојку Шушку, чији је споменик постављеном на тргу мале херцеговачке вароши баш преко пута споменика Фрањи Туђману, дакако, ликом окренутим «оцу нације». А иступало се неупоредиво другачије него на скупу СНВ-а у Загребу: говорници су истицали како се «данас Хрватима у БиХ оспорава право на свој идентитет и ентитет», те подсећали како бошњачки министри «прегласавају» хрватске колеге у Влади Федерације БиХ и томе слично (6). Иако, подсетимо, Хрвати своју конститутивност у БиХ нису у рату изгубили.

Хрватске поруке из Широког Бријега нису нове. Такође, јасно је да се оне могу разумети и као одговор на Месићеве препоруке да босанскохерцеговачки Хрвати своје проблеме треба да решавају у Сарајеву, а не у Загребу. Чињеница је, међутим, да су Хрвати све незадовољнији и да ће се убудуће још више ослањати на политичку помоћ из Загреба. Реч је, заправо, о следећем: Хрвати су, као и Срби, схватили да се за своје интересе могу борити једино у Сарајеву, али су исто тако схватили да им у тој борби највише могу помоћи политичари у Загребу, односно у Београду - који хоће да им помогну. Притом, Хрвати у БиХ никако не доживљавају Месића као политичара који би им могао бити од помоћи, напротив. Тако су Месићеви ставови о БиХ (п)остали прихватљиви једино бошњачким политичарима: у дејтонском двоуглу Хрватска-БиХ то је једини међу виђенијим политичарима из Хрватске којег политички Бошњаци, без разлике, већ годинама доживљавају као «истинског пријатеља БиХ». И ту више ништа не помаже што званични Загреб и Београд годинама поручују да поштују територијални интегритет и суверенитет БиХ. Изгледа да је невоља у томе што се из Београда и Загреба, истовремено, залажу и за заштиту права својих сународника. Јер, када би некако могло

без тога, и бошњачким политичарима било би лакше у њиховом науму да „изграде“ што више централизовану БиХ.

На примеру свечаности подизања споменика Гојку Шушку - који се у бошњачкој јавности сматра најодговорнијим за етничко чишћење њихових сународника у средњој Босни и западној Херцеговини - добро се види да су најутицајнији политички Бошњаци и данас далеко више сумњичавији чак и према властима у Бањалуци, него према званичном Загребу. Наиме, ништа од онога што се чуло у Широком Бријегу ни најмање није дотицало бошњачке политичаре, колико су их иритирали Додикови иступи на Скупштини СНВ-а и потоње реакције на Месићеве изјаве и понављање раније изречених ставова.

Тако су из водећих партија у Сарајеву позвали високог представника у БиХ Мирослава Лајчака да хитно реагује на Додикове изјаве, мада су неки од тих позива били сасвим комични. «Више заиста не могу веровати да Додик још верује у оно што прича, али, ипак, чуди зашто не реагује међународна заједница», дословце је рекао Бериз Белкић, потпредседник Силајџићеве Странке за БиХ (7). Но, Лајчак је реаговао после подне истог дана, саопштењем у којем је оценио да «Додикови иступи у Загребу представљају директну потврду његовог суштинског неразумевања европских односа као што су добросуседски односи и међунационална толеранција». „ Искоришћавање националистичке платформе за своју промоцију је контрапродуктивно стварању здраве политичке атмосфере(...) Високи представник стално понавља да је БиХ међународно призната и неупитна и да је то питање узалуд потезати“, саопштио је, између осталог, Лајчак (8).

Но, у СДА нису били задовољни тоном Лајчаковог саопштења, па су написали своје саопштење у којем су оштро критиковали Додика јер „оживљава сан српских националиста о Великој Србији“, а Лајчака због „празних претњи“ Додику. „СДА сматра да је 'папагајски' понављати само да је реч о реторици, а вербално претити бонским овлашћењима за могуће антидејтонско деловање - тек бездушни бирократизовани говор високог представника за нечињење због којег је један народ преживео геноцид, а другом, српском народу прискрбљена срамота геноцида којег се неће ослободити бројне генерације недужних и честитих људи из реда српског народа“, дословце је навела СДА (9).

Наводи СДА о колективној одговорности Срба за геноцид у Сребреници нису, дакако, нови, али одавно тако јасно нису изречени у име те партије. Нико у РС, међутим, на то није одговорио никаквим саопштењем, ваљда зато што су Срби већ огуглали на оптужбе о колективној одговорности које им се, с времена на време, спочитавају не само из

бошњачких националних кругова. Но, ипак, неколико дана раније, у једном интервјуу Милорад Додик је, прилично емотивно, изрекао свој одговор на те оптужбе, пошто је упитан да ли ће ове године ићи на комеморацију у Сребреницу.

“ Док ме неко гледа са мржњом ја нећу да идем. Ја нисам учествовао у томе. Ја сматрам да нема колективне одговорности, да они који су починили злочин треба да одговарају, да је већина њих који су учествовали у масакру у Сребреници процесуирана. Остали су још неки људи које треба прогањати док год су биолошки живи и ја ту ништа не спорим. Али, да се стално одржава привид да су Срби колективно одговорни за Сребреницу, то не може. Ја не желим да будем тај који ће бити под сталним притиском. Дозволите да реагујем људски на ту причу. Зашто стално под притиском? Ми сваких месец, два имамо неку причу о Сребреници. Шта то хоћете од људи из РС? Али, извините молим вас, 3.000 људи је у периоду док је Сребреница била заштићена зона, у операцијама демилитаризована зона, то значи, да није могло да буде унутра војске, јединице под командом Насера Орића су излазиле у околна српска села и вршиле масакре. Ми хоћемо да се и то призна. Када се то буде признало, онда ћу ја доћи у Сребреницу. Али, пре тога нећу доћи. Дакле, што се тиче тога што се тамо десило, апсолутно је јасно да оно што је изрекао суд, с чиме ја могу да се сложим или не сложим, али дефинитивно квалификација да је то локални геноцид који су тамо урадили делови војске, делови полиције, значи не сва полиција, и не у име РС као што каже неки дан амерички амбасадор, који није у праву, јер то није урађено у име РС. То је урадила група, која је урадила то што је урадила. Док се све те ствари не ишчисте, ја не желим нити под притиском Вас, ни Ваше јавности, нити било ког политичара ни странца у БиХ да одем и глумим тамо кловна. Када будемо спремни, да и господа из Сарајева изађу и кажу да је Насер Орић излазио из заштићене зоне и вршио масакре и убио 3.000 људи у неком периоду од двије, три године, који су, наравно, створили атмосферу за нешто што се касније десило, не правдајући то, наравно, и да одемо сви заједно и обиђемо сва та страдања, ја сам спреман”, опширно је одговорио Додик (10).

Дакле, одавно није било овако експлицитног одговора српских политичара у РС на експлицитне оптужбе бошњачких политичара на рачун Срба у БиХ. Може се, наравно, рећи да су и оптужбе и одговори делом мотивисани приближавањем предизборне кампање, али је свима јасно да ће овако опречне оцене о прошлости остати и као карактеристика деловања водећих политичких актера још дуго након октобарских локалних избора у БиХ. Ту, заиста, није реч само о реторици, већ о потпуно различитим погледима не само на прошлост међу Србима, Бошњацима и Хрватима - већ и на будућност БиХ. Ако, рецимо, Додик изјави како „ РС доживљава као државу, иако она није држава, а Босну не воли, али је, као легалиста, поштује као државу чији је РС део“ (11)
, а бошњачки политичари у томе једино препознају претњу државности БиХ - притом се готово ни не осврћући на захтеве Хрвата у Сарајеву - онда дуговечност такве државе остаје под великим упитником.

Притом, поруке које упућује хрватски председник Стјепан Месић ни изблиза не могу толико помоћи, колико могу одмоћи БиХ. Баш као и «препоруке» високог представника Мирослава Лајчака упућена Србима о томе како да се представљају изван БиХ. «Мислим да би, рецимо, требало да кажу: ја сам Србин из Републике Српске која је саставни део Босне и Херцеговине»; или, рецимо, када ван земље треба да саопште којим језиком говоре, Лајчак „саветује“ Србима да кажу како „говоре српским језиком који је један од три службена језика у РС која је саставни део БиХ“ (12).

Можда су ови Лајчакови политички коректни „изуми“ - ко зна - тек први у низу «изума» које Лајчак намерава да патентира након што БиХ 16. јуна потпише Споразум о стабилизацији и придруживању са ЕУ, а затим крене у осмишљавање будућности «функционалне БиХ». Биће то, како се сада може наслутити, трагање за «формулом» према којој би међу Србима, Бошњацима и Хрватима преовладало осећање задовољства својим положајем у БиХ, како би се некако потиснуло њихово хронично незадовољство од настанка Дејтонског споразума. Али, шта ће бити ако Лајчаков «експеримент» не успе и/или Срби, Бошњаци и Хрвати - пре или касније - буду још незадовољнији својим статусом него што су сада ? Одговор на то питање нико не зна.

Фусноте:

1. «Независне новине», Бањалука, 2.6.2008.

2. Исто.

3. Радио Слободна Европа, 2.6.2008.

4. «Независне новине», Бањалука, 4.6.2008.

5. Радио Слободна Европа, 2.6.2008.

6. Прилог са свечаног откривања споменика Гојку Шушку у Широком Бријегу емитовала је 2.6.2008. у својој емисији „60 минута“ Федерална телевизија(ФТВ), јавни емитер у Федерацији БиХ; о овом догађају пишу и «БХ Дани», Сарајево, 5.6.2008.

7. «Дневни аваз», Сарајево, 3.6.2008.

8. Исто.

9. „Дневни аваз“, Сарајево, 4.6.2008.

10. Интервју Милорада Додика за Радио Дојче веле од 27.5.2008.; видети на www.de-world.de

11. «Независне новине», Бањалука, 4.6.2008.

12. Интервју Мирослава Лајчака за ТВ БН, Бијељина, 5.6.2008.